

1. Problémafelvetés

A történelmi Szilézia soha nem alkotott államegységet, korábban a középeurópai nagyhatalmak (Poroszország, a Habsburg Birodalom, illetve az Osztrák–Magyar Monarchia és az Orosz Birodalom), ma pedig három (kelet-) középeurópai állam, Németország, Lengyelország és Csehország osztozik meg e területen, mely – mint majd alább látni fogjuk – inkább földrajzilag, semmint etnikailag, társadalmilag tekinthető egységnek. Az etnikai és nyelvi sokszínűség, heterogenitás ugyanakkor nagyfokú területi-föld-

2. Kik a Sziléziaiak (Ślązacy, Szlonzoks)?

A regionálisan elkülönült csoport neve a Szilézia néven ismert területi egység elnevezéséből fakad, amely a Katowice és Görlitz közötti 300 km-es területen fekszik. A sziléziaiak hagyományosan szláv paraszti népesség, s Sziléziának a keleti részében – amit Felső-Sziléziának (*Górnośląsk*) hívnak – őshonosak. Szilézia nyugati részében (Alsó-Szilézia, *Dolnośląsk*) döntően német, illetve német nyelvű lakosság élt, azonban ők is sziléziaiaknak nevezték magukat, csakúgy, mint

Baranyai Nóra

Szilézia autonómiája

Autonómiatörekvések napjainkban

rajzi identitással párosul, amely rendkívül sajátossá teszi Szilézia helyzetét. Ezt a kivételes jellemzőkkel bíró, gazdaságilag igen fejlett régiót – illetve annak egy-egy részét – az I. világháborút követően Németország és Lengyelország is méltányolta azzal, hogy különleges státust biztosított számára; ez a német területen tartományi státust, a lengyel oldalon pedig példátlan autonómiát jelentett. A kiváltságok 1945-ös végleges megszüntetése az államszocialista időszakot követően, a rendszerváltás után az autonómiatörekvések újabb hullámát indították el, mely egyrészt a kivételes státus visszaszerzésére, másrészt pedig a sziléziaiak nemzeti, etnikai kisebbségként, illetve regionális nyelvként való elismerésére irányul.

a korábban a Habsburg Birodalom részét képező „Osztrák Szilézia” keleti részében élő szlávok, akik azonban etnikailag különböznek a felső-sziléziai népességtől (a továbbiakban a felső-sziléziai szlávokat nevezzük szlonzokoknak). A magukat egyaránt sziléziaiaknak nevező, különböző vallású és nyelvű csoportok területi identitása azonban eltérő; míg a szláv népesség csak azzal a területi egységgel azonosult, ahol élt, a német nyelvű népesség identitása kiterjedt egész Sziléziára (Kamusella, 2003).

A nyelvi, illetve etnikai elkülönülés, s a jelenleg is folyó viták okán érdemes visszatekintenünk Szilézia történelmére, azokra a folyamatokra, amelyek a mai, konfliktusokat is kiváltó helyzetet kialakították.

A 6. századtól kezdve Szilézia alapvetően szláv nyelvű területi egység volt, ám a 12. században a helyi urak a túlnépesedett Szent Római Birodalom területéről – döntően német nyelvű – telepéseket hívtak be erre a vidékre. A közigazgatásban, az oktatásban is megnyilvánuló kétnyelvűségnek – illetve a moráviai (cseh) nyelvvel együtt a háromnyelvűségnek – a porosz hódítás vetett véget a 18. században. A poroszok felszámolták a cseh és a lengyel kancelláriát, s a német vált a közigazgatás és az oktatás nyelvén. Az 1848-at követő időszakban az alap- és középfokú oktatást is ellenőrzése alatt tartó katolikus egyház számára ismét biztosították a lengyel, valamint a moráviai nyelv használatát, így a többnyelvűség újra megjelent a térségben. A szlonzokok a vallásgyakorlás során a lengyelt, az államigazgatásban a németet, egymás között pedig a sziléziai szláv dialektust használták, miközben az iparosított vidékeken – ahol együtt dolgozott a szláv és a német nyelvű munkásság – kialakult a két nyelv sajátos ötvözete, egyvelege is. A *Kulturkampf* idején ismét megtiltották a lengyel és a moráviai nyelv használatát, s az oktatási rendszert is szekularizálták, így a „kisebbségi nyelveket” csak az egyházi szertartásokon lehetett használni. Az egyház lengyel és moráviai nyelven írt vallási könyvek és periodikák kiadására vállalkozott, ezzel ki tudták játszani a porosz rendelkezéseket. 1914-ben Felső-Szilézia lakosságának 45 százaléka német, 50 százaléka szlonzok, s 2,5 százaléka moráviai volt. (Kamusella, 2003)

A szlonzokokra – mint arra már fent is utaltunk – többnyelvűség volt jellemző: használták a német, a lengyel, a sziléziai szláv dialektust, valamint a német és szláv nyelv keverékét is. A ma is vita tárgyát képező nyelv kérdéséhez szorosan hozzátartozik korábbi elismertsége, elfogadottsága. A sziléziai szláv dialektust s a némettel alkotott egyvelegét egyaránt lengyelnek tartották,

holott a két (illetve három) nyelv közötti különbség világos, s ezt többen már akkor is elismerték. Egy névtelen szerző különbséget tett – a német nyelv mintájára – a *Hochpolnisch* és a *Plattenpolnisch* között (ez utóbbi a szlonzokok nyelve), egy lengyel író pedig azt kérte, hogy – piacszerzési célokból – fordítsák le művét a „felső-sziléziai nyelvére”. A lengyel nemzeti mozgalom a szlonzokok nyelvét lengyel dialektusnak nyilvánította, s azóta az is elterjedt, hogy ez a legrégebbi, a legigazibb nyelvjárás Lengyelországban. A nacionalisták számára ekképpen Szilézia ma is az ország „lelengyelebb” része (Kamusella, 2003).

Az első világháborút követően Felső-Sziléziát felosztották Németország és az Európa térképén újra megjelenő Lengyelország között. A lengyel rész Kelet-Szilézia felével együtt alkotta a sziléziai vajdaságot, amely – egyedülként a két világháború közötti Lengyelországban – autonómiát kapott 1920. július 15-én. A Sziléziai Szejm kompetenciái közé tartozott a törvényhozás a sziléziai ügyekre vonatkozó ügyekben, kivéve a hadi, külügyi, bírósági és politikai célú ügyeket. A Sziléziai Szejm végrehajtó szerve a kollegiális Sziléziai Vajdasági Tanács volt, amely a vajdából, az alvajdából és öt tagból állt. A vajdát a Sziléziai Szejm választotta. A vajdának alárendelten működtek a sziléziai kerületek autonómiáján alapuló kincstári és oktatási igazgatási ügyek (*Autonomia Śląska*).

A felső-sziléziaiak az első világháborút követően egy olyan önálló nemzetállam megteremtésében reménykedtek, amelyben a német és a lengyel mellett a sajátos egyvelegnyelvet is szabadon használhatták, illetve elismerték volna. A mozgalom a Felső-Sziléziai Szövetségen (*Związek Górnoślązacków/Bund der Oberschlesier*)

alapult, amely akkoriban a felnőtt lakosság (a nők ebbe természetesen – mivel közügyekbe nem avatkozhattak – nem tartoztak bele) több mint 50 százalékának támogatását élvezte. A mozgalmat azonban a lengyel és a német központi kormányzat elfojtotta, s a két világháború közötti időszak első felében erőteljes polonizációs, illetve – a német Szilézia Tartományban – germanizációs hatással kellett szembesülniük a sziléziai lakosoknak, akik közül sokan költöztek át az identitásuknak megfelelő szomszédos országba (a lengyel részről 190 ezren, a német részről 100 ezren köl-

töztek át). A lengyel nyelv erőszakos térhódítása, a polonizáció következtében a szlonzokok etnikai csoportból regionális csoporttá váltak; a német részen azonban valamivel kedvezőbb volt a helyzet, ott csak a lengyel nyelvhasználatot szorították vissza, a sajátos egyveleget nem, s a szlonzokok a kasubokkal, a mazurokkal és a szorbokkal együtt Németország „fogadott népeivé” váltak.

3. A hatályos lengyel kisebbségi szabályozás

A második világháború után Lengyelország viszonylag – főként az azt megelőző időszakhoz képest – homogénné, nemzetállammá vált, az államszocialista időszak alatt a kisebbségi kérdést azonban tabutémaként kezelték, így az e témával kapcsolatos törvények megalkotása csak a rendszer-

váltást követően vált aktuálissá. A népszavazással megerősített, 1997-ben elfogadott alkotmány a következőképpen szól az állam területén lévő nemzeti és etnikai kisebbségekről:

„A Lengyel Köztársaság a nemzeti és etnikai kisebbségekhez tartozó lengyel állampolgárok számára biztosítja saját nyelvének megőrzése és fejlesztése szabadságát, szokásainak és tradícióinak megőrzését, valamint saját kultúrájának fejlesztését.”

„A nemzeti és etnikai kisebbségeknek joguk van létrehozni oktatási, kulturális, illetve vallási azonosságuk védelmére szolgáló intézményeket, s részt venni

azokban a döntésekben, amelyek kulturális azonosságukat érintik.”

A 2005-ben elfogadott nemzeti és etnikai kisebbségekről, valamint a regionális nyelvről szóló törvényben különválasztották a nemzeti és az etnikai kisebbség kategóriáját. A logikailag teljesen érthető különbség a törvény szövege alapján az, hogy nemzeti kisebbségként csak azokat a nemzetiségi csoportokat lehet definiálni, amelyek saját anyaországgal rendelkeznek. A kisebbségi törvény valamelyest szokatlan eleme a regionális nyelvekről szóló passzus. Azokat a nyelveket sorolják a regionális nyelvek körébe, amelyeket az állam egy jól körülhatárolható területén a lakosság használ, s amelyek egyaránt különböznek az állam hivatalos nyelvtől, illetve a nyelvjárásoktól és a betelepülők nyelvtől. A törvény csak egyetlen nyelvet fogad el regionális nyelvként, a kasubokét, a pomerániaiak

Sorsok – hátrányok – oldódások

és a sziléziaiak nyelvét pedig nem. (Halász, 2007) A továbbiakban a politikai és jogi vitát egyaránt kiváltó, jelenleg új lendületet vevő sziléziaiak problematikájával foglalkozunk.

4. A sziléziaiak küzdelme nemzeti kisebbségként való elismerésük érdekében

A lengyel kisebbségi törvény nem tartalmaz arra vonatkozó rendelkezést, hogy milyen módon lehet a törvényben meghatározott nemzeti és etnikai kisebbségek közé bekerülni, így ennek egyetlen lehetséges útja a törvénymódosítás lenne. (Halász, 2007) Erre azonban – a nemzeti kisebbségek automatikus politikai többletjogosítványai miatt – eddig nem került sor, s nincsenek arra utaló jelek, hogy ez a közeljövőben a törvényhozó szándéka szerint megvalósulhatna. A politikai jogosítványokkal, az országos választásokon való részvétel lehetőségével járó – a kisebbségekre nem vonatkozik az ötszázalékos választási küszöb – nemzeti kisebbségi státust a legerőteljesebben a sziléziaiak szerették volna megszerezni az utóbbi időszakban, azonban beadványukat a lengyel Legfelsőbb Bíróság elutasította, s az Európai Emberi Jogi Bíróság egyetértett a döntéssel, illetve megállapította azt is, hogy a lengyel állam jogszerűen járt el ebben az ügyben. Mielőtt azonban ezt az eseménysort részletesebben bemutatnánk, röviden körvonalazzuk a sziléziai mozgalom tevékenységét, törekvésének célját. A Mozgalom Szilézia Autonómiájáért (*Ruch Autonomii Śląska*) nevű lengyel szervezetet 1990-ben jegyezték be, jelenleg körülbelül 7 ezer tagja van, akiknek egy része a régió kívül, illetve külföldön él. A szervezet tevékenysége az egész (lengyel) történelmi Szilézia területére kiterjed, azaz magában foglalja a je-

lenegi lengyelországi sziléziai, opolei, s részben a dél-sziléziai vajdaságot (*Ślązacy chcą przywrócenia...*). A mozgalom tevékenységének legfőbb célja az 1920-ban megszerzett, majd 1945-ben elvesztett autonómia visszaszerzése, azonban – ahogy ők maguk is felmérték – ennek jelenlegi valószínűtlensége miatt arra is törekcsenek, hogy a sziléziai (szlonzok) nyelvjárást a lengyel kisebbségi törvényben regionális nyelvként jelöljék meg. A szervezet nem jogosult azokra a többletjogosítványokra, amelyeket fentebb említettünk, azonban a Sziléziai Nemzetiségű Emberek Szövetsége – Deklaráltan a Sziléziai Nemzetiséghez Tartozó Emberek Szervezete (*Związki Ludności Narodowości Śląskiej – Stowarzyszenie Osób Deklarujących Przynależność do Narodowości Śląskiej*) ilyen lenne; a döntően a Mozgalom tagjainak részvételével megalakított szervezetet azonban hiába próbálják bejegyeztetni (*Ślązacy chcą przywrócenia...*). Különösen érdekessé, s a Mozgalom számára érthetetlené teszi a döntést az, hogy egy, céljaként Szilézia Lengyelországról való leválasztását célzó, Sziléziai Szeparatista Mozgalom (*Śląski Ruch Separatystyczny*) elnevezésű szervezetet ugyanakkor bejegyeztet a katowicei bíróság (*Po co...*). Az eset ugyan elgondolkodtató, de a magyarázat is egyszerű: e szervezet bejegyzése nem vonja maga után annak kötelezettségét, hogy a sziléziaiakat nemzeti kisebbségként fogadja el a lengyel állam, míg a sziléziaiakat nevében is nemzetiségként megjelölő szövetség bejegyzése esetén ez automatikusan így történne (*Ślązacy chcą przywrócenia...*).

1995-ben a Mozgalom Szilézia Autonómiájáért kezdeményezte a katowicei vajdasági bíróságnál a *Sziléziai Nemzetiségű Emberek Szervezete* nevű szervezet bejegyzését, amelyet a bíróság meg is tett. A fellebbviteli bíróság azonban – a vajda véleményével meg egyezően – azt mondta ki, hogy a sziléziaiak nem tekinthetőek nemzeti ki-

sebbségnek, csupán etnikai csoportnak. Az ügy a szervezet kezdeményezésére a Legfelsőbb Bíróság elé került, amely ügy határozott, hogy – az előbb ismertetett okoknál fogva – a sziléziai nemzetiség bejegyzésére nem kerülhet sor, mivel az törvénytörő lenne (Halász, 2007). Az alkotmánybíróság is foglalkozott a sziléziaiak kezdeményezésével, s szintén hozzászólt az országos vitához. Állásfoglalásuk szerint „a 19. és 20. századi etnográfiai irodalomban a sziléziaiakat lengyel származású őslakos népességként írták le (...). A sziléziaiak teljes bizonyossággal állíthatóan olyan regionális csoportot alkotnak, amelynek nagy az azonosságtudata, valamint a kulturális összetartozás-érzete, s nem tagadható regionális elkülönülésük sem. Mindez mégsem elegendő annak elismeréséhez, hogy külön nemzetiségként léteznek. Soha az általános tudatban nem jelentek meg elkülönült nemzetként, s eddig soha nem próbálták önmagukat nemzeti kategóriában kifejezésre juttatni. Sőt, Szilézia története egyértelműen rámutatott arra, hogy a honos lakosok – amellet, hogy néhány száz évig a földjük a lengyel állam területén kívül helyezkedett el, s erős germanizációs hatás alatt éltek – megőrizték kulturális és nyelvi elkülönültségüket, valamint a lengyel kulturális törzshöz való tartozásukat. Tehát sziléziaiak a kifejezés regionális, de nem nemzeti értelmében.” (Safjan, 2003) A bíróságok érvelésében hangsúlyos szerepet kap az, hogy a sziléziaiak nemzeti léte a köznapit tudatban, a szélesebb közvéleményben nem elfogadott, nem köztudomású. Az indoklásban ez szerepel: „Társadalmunk tradicionálisan nem hajlamos olyan csoport nemzeti kisebbségként való elismerésére, amelynek kulturális elkülönülése ugyan van, de nincs állami hovatartozása.” (Safjan, 2003) A bejegyzésre váró szervezet ezek után az Emberi Jogok Európai Bizottságához fordult, s az Európai Emberi Jogok Európai Bíró-

sága 2001. december 21-én hozott ítéletet, melyben a lengyel államnak adott igazat, ugyanakkor rámutatott arra a joghézagra is, amely a lengyel jogrendszer sajátja, jelesül arra, hogy a kétoldalú szerződések alapján elismert nemzetiségeken kívül eső etnikai csoportoknak nincsen lehetőségük a bejegyzésre, s csak egyesületeket hozhatnak létre. A sziléziai mozgalom fellebbezése nyomán az ügy az Európai Emberi Jogok Európai Bírósága Nagykamarája elé került, ahol végül helybenhagyták az elsőfokú ítéletet. (Halász, 2007)

A bírósági döntésekben elhangzott megállapítások, vagyis az, hogy a sziléziaiak etnikai kisebbséget, illetve regionális csoportot alkotnak, semmilyen visszhangra nem találtak a lengyel törvényhozásban, hiszen a 2005-ben elfogadott kisebbségi törvényben a sziléziaiakat nem említik sem az etnikai kisebbségek, sem a regionális nyelvek között.

5. Autonómia-törekvések a rendszerváltozás után – Mozgalom Szilézia Autonómiájáért

A Mozgalom Szilézia Autonómiájáért szervezet autonómia-törekvéseit nosztalgikusnak, ugyanakkor nosztalgijában – főként a gazdasági és társadalmi állapotokat illetően – félrevezetőnek tekinthetjük. Érdemes közelebbről is megvizsgálunk, miben is áll konkrétan ez a hosszú idő óta hangoztatott követelés.

Az első világháború után elsőként Németország ígért autonómiát a területéhez csatolt Sziléziának, a függetlenség, az önálló állam helyett azonban csak egy, a központi hatalomtól függő tartomány jött létre. Lengyelország a német példát látva sietett megalkotni a saját modelljét, így a sziléziai vajdaság – ahogy erről már fentebb

szóltunk – autonóm státust kapott 1920. július 15-én (*Czy autonomia...*). A különleges helyzet 1939-ben, a Harmadik Birodalom terjeszkedésével ért véget, s véglegesen egy 1945-ben kelt, az Országos Nemzeti Tanács (*Krajowa Rada Narodowa*) által kiadott rendelet szüntette meg. A szervezet megítélése szerint ez utóbbi mozzanat nemcsak hogy törvénytelen volt, de azt az egyezményt is megszegte, amelyet a II. Lengyel Köztársaság és Felső-Szilézia kötött az I. világháborút követően, amikor arról volt szó, hogy mely államhoz tartozzon a térség (*Ślązacy chcą przywrócenia...*).

25
K É K

A sziléziai mozgalom tagjai a mai napig meg vannak győződve tágabb értelemben vett régiójuk különlegességéről. Szilézia kétségtelenül Lengyelország legfejlettebb, legiparosodottabb része volt az I. világháborút követő időszakban, s az akkori politikai vezetés bölcsességének köszönhetően a gazdaságilag és kulturálisan elkülönülő térségnek nem kellett az unitárius államstruktúrába betagozódnia, hiszen ez számos feszültség és konfliktus forrásává válhatott volna (*Autonomia Śląska to...*). A kivételes státusától később megfosztott területet azonban Lengyelország végül a mozgalom egyik prominens képviselője, a történész *Jerzy Gorzelik* szerint tönkretette. A *Lloyd George*-tól idézett 1919-ben elhangzott mondatot, „*Lengyelországhoz csatolni Sziléziát olyan, mint disznók elé gyöngyöt szórni*”, a következővel egészítette ki: „*Most, 80 év elteltével látjuk, hogy a disznók összetörték*

a gyöngyöket”. (Ez lengyelül így hangzik: „Dać Polsce Śląsk to tak, jak dać małpie zegarek. No i po 80 latach wi-dać, że małpa zegarek zepsuła.” Szükségesnek tartottuk az eredeti szöveg leírását, mert a magyar fordítás – lévén egy szólást idéznek benne, melynek nyelvünkön szó szerinti fordításban nincs értelme – nem teljesen egyezik a lengyel mondatokkal.) A hasonlat felidézése és továbbgondolása miatt még sziléziai körökben is vita támadt, azt azonban végül mindannyian elismerték, hogy az akkor Közép-Európa egyik legfejlettebb régiójának számító Sziléziát az elmaradott mezőgazdasági

ország mára ellehetetlenítette (*Zegarek z napędem...*).

Az autonómia gondolatát is elutasítók körében a mozgalom tevékenységével kapcsolatos ellenérvek között az első az, hogy a két világháború közötti Szilézia s a jelenlegi lényegében semmiben nem hasonlít egymásra. A különbség egyaránt megragadható a népesség összetételében és a terület kiterjedésében. A II. világháborút követő határeltolások következtében a Szovjetunióhoz csatolt keleti országrészből a nyugati határszélre, a Németországtól elvett területekre telepítették át az embereket. A régió tehát sokat veszített egységességéből – már amennyiben azt a korábban bemutatott sajátos egyveleget egységnek tekinthetjük –, s mára belsőleg differenciálttá vált (*Autonomia Śląska to...*). A jelenlegi területi autonómiatörekvések pedig annyiban változtak meg, hogy a sziléziaiak által korábban nem

Sorsok – hátrányok – oldódások

lakott Czeszochowára, illetve a Zagłębie Dąbrowskie területre is kiterjesztenék a történelmi Szilézia fogalmát (*Zegarek z napędem...*). Az autonómia elutasításával kapcsolatban sokszor elhangzik az az érv is, hogy egy ilyen lépés a lengyel nacionalizmus megerősödését eredményezné (*Autonomia Śląska to...*). A mozgalom lengyelellessége, illetve Lengyelország-ellenessége néhány jelenlegi kijelentés, nyilatkozat kapcsán igen konkrétan tör felszínre. A már idézett Gorzelik például egy alkalommal ezt mondta: „Nem értem, miért kell a sziléziai gyerekeknek Sienkiewiczet olvasniuk, vagy a lengyel romantikáról és felkeleésekről tanulniuk. Ez a kultúra számukra teljesen idegen” (*Zegarek z napędem...*). A mozgalom másik vezető egyénisége, *Kazimierz Kutz* pedig így nyilatkozott: „Miért kell a sziléziaiaknak szeretniük Lengyelországot? A lengyelek – éppúgy, mint a németek – kolóniaként kezelték Sziléziát, a sziléziaiakat pedig másodrangú állampolgárokként. Lengyelország soha nem értette meg az olyan határmenti területeket, mint amilyen Szilézia. Azon fáradoztak, hogy lengyelesítsék a sziléziaiakat. De a sziléziai egy külön faj” (*Zegarek z napędem...*).

A sziléziaiakat is megosztja az autonómia követelésének kérdése. Kétségtelen, hogy a legutóbbi népszámlálás alkalmával már 173 ezren vallották magukat sziléziaiaknak – ugyanakkor a magukat németnek megnevezők száma csökkent –, azonban a mozgalom, illetve az autonómia támogatottsága nem egyértelmű. A magyarázatot másban látja *Kutz*, s megint másban a Sziléziai Egyetem professzora, *Marek Szczepański*. A mozgalom álláspontja az, hogy az emberek féltek a népszámlálás idején, de mára ez már megszűnt, így feltehetőleg ma még nagyobb lenne azok száma, akik csak sziléziaiaknak, s nem sziléziai lengyel-

nek vallanak magukat. *Szczepański* ezt elismerve azt állítja, hogy az autonómiának lehet nagyobb támogatottsága a jövőben, különösen akkor, ha a gazdasági helyzet romlik a régióban (*Zegarek z napędem...*). A mozgalom tehát – hasonlóan a szélsőséges mozgalmakhoz – akkor tud nagyobb társadalmi bázist létrehozni, ha válsághelyzet alakul ki, amely ebben a régióban – a tradicionális iparágak hanyatlásával párhuzamosan – egyáltalán nem valószínűtlen jelenség.

6. Az autonómiatörekvések legújabb megjelenési formái

A 2008-as év folyamán két különleges, vitákat kiváltó esemény is történt a sziléziai autonómiával kapcsolatban. Az egyik ilyen eseménysorozat belpolitikai jellegű, míg a másiknak – egy németországi szervezetről lévén szó – nemzetközi vonzata is van.

A Mozgalom Szilézia Autonómiájáért 2008. május 6-án petíciót nyújtott be *Donald Tusk* miniszterelnöknek abból a célból, hogy azt továbbítsa az Alkotmánybírósághoz. A beadványban azt kéri, hogy a testület vizsgálja meg az 1945-ös, a régió autonómiáját eltörlő KRN-határozatot, s „gondoskodjon arról, hogy a lengyel alkotmányba bevezessék azt a passzust, amely lehetővé teszi minden regionális közösség számára, függően azok aspirációjától és vágyától, az autonóm státus elnyerését” (*Ślązacy chcą przywrócenia...*). A petícióról – lengyel források szerint – az orosz kormányparti *Rossijskaja Gazieta* is beszámolt, ahol a beadványt a koszovói események következményeként értékelték. Az orosz lap szerint a hosszú időre visszatekintő küzdelem most egyértelműen a koszovói függetlenség kinyilvánítására reagál, s a mozgalom nem riad vissza attól sem, hogy a régió elszakadásának napirendre tűzésével fenyegetse a lengyel kormányt (*Czy nasz Śląsk...*).

A mozgalomtól függetlenül – vagy legalábbis attól távolságot tartva – igyekeznek a sziléziai vajdaság országos parlamenti képviselői módosítani a nemzeti és etnikai kisebbségekről szóló törvényt. A törvénytervezetet kidolgozó csoport vezetője a Jog és Igazságosság (*Prawo i Sprawiedliwość*) párt egyik tagja, *Lucjan Karasiewicz*, aki bizakodó az új törvény elfogadását, illetve a sziléziai országgyűlésben egyébként eltérő pártokat képviselők összefogását illetően: „A tervezettel önmagában nem lesz probléma, a (sziléziai) csoportnak kb. 20 küldöttje van különböző pártokból”, akiknek az lesz a feladatuk, hogy a törvény elfogadásának szükségességéről meggyőzzék párttársaikat is. Amennyiben a tervezetet előkészítő csoport célt ér, a sziléziai önkormányzatok költségvetési támogatásokhoz juthatnak a helyi nyelv oktatására, illetve ápolására. A forrásoktól azt remélik, hogy a sziléziai nyelv – a kasubhoz hasonlóan – újjászületik, ami mind a nyelvben, mind a kultúrában megnyilvánul majd. Félő azonban, hogy a törvény módosítás azért nem valósul meg, mert a törvényhozók tartanak attól, hogy ez csak az első lépés lenne a teljes autonómia kivívásáért folytatott küzdelemben. Éppen ezért tartja szükségesnek *Karasiewicz*, hogy elhárulódjon a mozgalomtól: „Semmi esetre sem szeretnénk, ha ezzel az ügygel kapcsolódna össze”. Ugyanakkor a mozgalom opolei vajdasági vezetője, *Piotr Długosz* fontosnak tartja a sziléziai regionális nyelv elfogadásának ügyét, s részt is vesznek az ennek érdekében tevékenykedő szervezetekben, ám azt is hozzát teszi, hogy a mozgalom ennél szélesebb, lengyeleket, németeket és sziléziaiakat egyaránt magában foglaló bázis közös céljaiért küzd, s a nyelv éppen olyan elem, amely nem egyesíti ezeket a csoportokat (*Ślązacy chcą tego...*).

A lengyelországi belpolitikát 2008 novemberében azonban nem a Mozgalom Szilézia Autonómiájáért auto-

nómiatörekvései, s nem is a kisebbségi törvény módosítására irányuló tervezet, hanem egy németországi, szintén Szilézia autonómiájáért küzdő szervezet bejegyzése kavarta fel.

A Kezdeményezés Szilézia Autonómiájáért (*Initiative für Autonomie Schlesiens*) nevű, Bajorországban bejegyzett szervezet vezetője *Robert Starosta*, aki hét évvel ezelőtt emigrált Németországba az opolei vajdaságból. A szervezet többi tagja szintén lengyel származású, néhányan kivándoroltak Lengyelországból, mások már Németországban születtek, ám felmenőik sziléziaiak voltak (*Niemiecka organizacja...*). Terveik között az szerepel, hogy az egész ország területén létrehozzák a szervezet hálózatát, s tízhusz éven belül olyan státust vívna ki Szilézia számára, mint amilyenek jelenleg Spanyolországban Katalónia, vagy Ausztriában Dél-Tirol örvend (*Czy Niemcy...*). A szervezet azonban – mint ahogy ezt *Starosta* hozzátette – csak támogatja az önkormányzatiság fejlődését, s a szövetségi államok, illetve az autonóm területek eszméjéért küzd, s fő céljuk „harmadik lehetséges perspektívát mutatni Sziléziának Európában a németek, a lengyelek és a csehek egyetértésével” (*Niemiecka organizacja...*). E ponton érdemes is felhívni figyelmet arra a nyilvánvaló tényre, hogy e szervezet nemcsak a történelmi Szilézia német, hanem természetesen lengyel, sőt, cseh területeire is igényt tart, s ezeknek egyszerre követel autonómiát. Ugyanakkor azok a területek, amelyek a lengyel mozgalom terveiben szerepelnek (a már említett *Częstochowa* és *Zagłębie Dąbrowskie*), a német szervezet számára nem bírnak jelentőséggel. Ez az elképzelés egyezik azzal a korábban ismertetett állásponttal, miszerint a német sziléziaiak egész Szilézia területével, míg a lengyelek csak Felső-Sziléziával azonosulnak (lásd 1. pont).

A Kezdeményezés Szilézia Autonómiájáért szervezet nem véletlenül keltett rémületet Lengyelországban, s nem véletlenül követelik politikai pártok (főként a PiS) a kormánytól a megfelelő válaszlépéseket, s a szervezet megalakulásának elítélését. A megalakulásról hírt adó újság azt sugallja, hogy a sziléziai származású németek szeparatizmusra törekzenek, s meg akarják változtatni a lengyel határokat – s ez a szervezet céljaival összevetve megerősítést is nyer. Ezt *Starosta* – kissé érthetetlen módon – tagadja, mint ahogy azt is, hogy együttműködést tervezne a „lengyel testvérszerve-

zettel”. A mozgalom azonban vezetőinek nyilatkozatai alapján szívesen venne bármilyen közös kezdeményezést, amelynek azonban „természetesen meg kell felelnie a lengyel, a német és az uniós törvényeknek”. A sziléziai regionális nyelvként való elismeréséért küzdő *Karasiewicz* érthető módon – saját kezdeményezését is féltve – „a területi integráció megsértésének felvetését is nagyon hibásnak és sajnálatosnak tartja” a sziléziai vajdaság számára (*Czy Niemcy...*). A vesztesége már így is nagy, hiszen valószínű, hogy a lengyelekben, a lengyel törvényhozókban egyébként is aggodalmat keltő – fentebb ismertetett – törvénymódosítási tervezet sem megy át a kétkamarás parlamenten e fordulatot követően. A kormány azonban még nem reagált érdemben a németországi szervezet bejegyzésére, mindössze azt nyilatkozták, hogy az ügy jelentősége miatt természetesen

foglalkozniuk kell ezzel a kérdéssel, s kikérik nemzetközi jogi szakértőik véleményét.

7. Zárszó

Szilézia és a sziléziaiak helyzete, státusa tehát még a mai napig nem rendeződött, s a kérdés politikai jellegénél fogva várhatóan nem is fog a közeljövőben. A problémát jelenleg tovább bonyolító németországi szervezet megjelenése valószínűleg hátráltató tényezővé válik az egyébként sem túlságosan előzékeny lengyel törvényhozás számára. A megoldást, a békés rendezést maguk az autonómiáért küzdő lengyelországi szervezet képviselői is az időtényezőben látják, s abban bíznak, hogy az elkövetkezendő nemzedék másképpen ítéli majd meg ezt a kérdést, mint a jelenlegi politikai vezetés.

Sorsok – hátrányok – oldódások

IRODALOM

Autonomia Śląska. <http://www.republika.pl/rg1/silesia/autonomia.html>

Autonomia Śląska to zły pomysł. 2006. december 20. <http://wyborcza.pl/1,76842,3803596.html>

Czy autonomia jest dobra dla Śląska? 2005. augusztus 4. <http://miasta.gazeta.pl/katowice/1,35055,2854641.html>

Czy nasz Śląsk może pójść w ślady Kosowa? 2008. június 17. <http://www.rp.pl/artykul/149829.html>

Czy Niemcy skrytykują pomysł autonomii Śląska? 2008. november 14. <http://www.rp.pl/artykul/2,219106.html>

Halász Iván (2007): Nemzeti és etnikai kisebbségek és kisebbségi jogi szabályozások Közép-Európában. *Kisebbségkutatás*, 3. szám.

Kamusella, Tomasz (2003): *The Szlonzoks and their language: Between Germany,*

Poland and Szlonzokian Nationalism. EUI Working Paper HEC No. 2003/1. cadmus.iue.it/dspace/bitstream/1814/1351/1/HEC03-01.pdf

Niemiecka organizacja chce zmienić polskie granice. 2008. november 13. http://wiadomosci.wp.pl/title,Niemiecka-organizacja-chce-zmienic-polskie-granice,wid,10565218,wiadomosc_prasa.html

Po co nam Warszawa? 2008. október 23. <http://fakty.interia.pl/prasa/polityka/news/po-co-nam-warszawa,1198276>

Safjan, Marek (2003): *Pozycja mniejszości w Polsce w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*. www.trybunal.gov.pl/Wiadom/Komunikaty/20031003/20031003.pdf

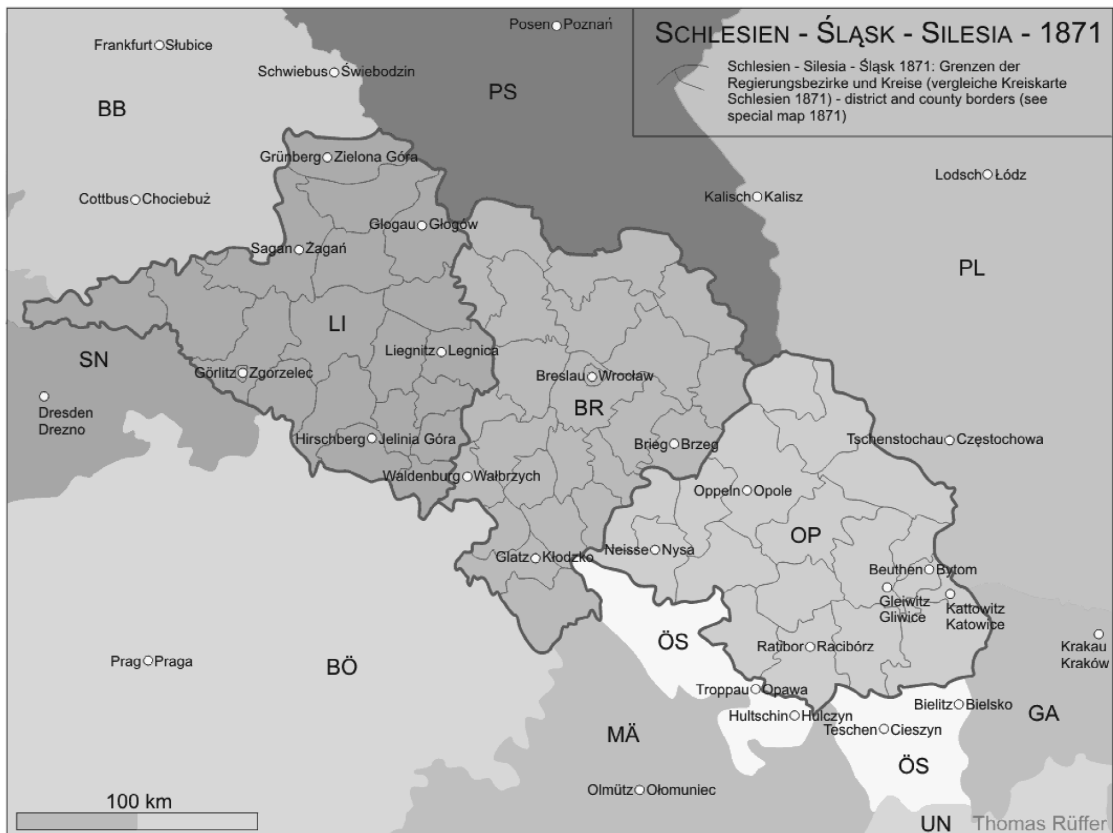
Ślązacy chcą przywrócenia autonomii. 2008. május 6. <http://www.rp.pl/artykul/130554.html>

Ślązacy chcą tego, co mają Kaszubi. 2008. augusztus 11. <http://www.rp.pl/artykul/17,174945.html>

Zegarek z napędem autonomicznym. 2008. május 24. <http://www.rp.pl/artykul/138481.html>

Mellékletek

Szilézia 1871-ben és 2000-ben

Forrás: <http://www.tr62.de/maps/Silesia-h1871.html>, valamint <http://www.tr62.de/maps/Silesia-2000.html>